

uit naar vrienden en kennissen die voor anderen komen, en zijn er op uit om een praatje te maken over hun kansen om weer spoedig vrij te komen. Zij zijn in die eerste weken vrijwel allen reeds slecht gekleed, zonder hemd of boord, op slossen of schoenen zonder veters. Deze kauwende, spuwende en pratende groepen lopen zonder doel door elkaar. De gebouwen zijn haveloos, verveloos en vervuild.¹

De stemming in die kampen was in de begintijd geprikkeld. 'De onderofficieren en minderen gedroegen zich', aldus later luitenant-kolonel H. Poulus, kampoude in een van de grootste kampen te Bandoeng waar aanvankelijk ca. twaalfduizend krijgsgevangenen dicht opeengehoopt gelegerd waren²,

'bepaald vijandig tegenover officieren, onder de subalterne officieren heerste in het algemeen een vijandige stemming ten opzichte van de hoofdofficieren en over het geheel werden als schuldigen van de plaatsgevonden debacle beschouwd de Legercommandant en zijn staf. Handhaving van de discipline was . . . welhaast onmogelijk. Hierbij kwam nog dat velen zich beriepen op de tot veel verwarring en misverstand aanleiding gegeven hebbende proclamatie van de opperbevelhebber . . ., nl. dat het Koninklijk Nederlands Indische Leger als eenheid had opgehouden te bestaan.³ Hieruit werd de conclusie getrokken dat er geen leger meer was en mitsdien ook de normen op het gebied van militaire verhoudingen, rangen, discipline enz. zouden hebben opgehouden van kracht te zijn.'⁴

Het kwam in enkele kampen tot gevechten tussen officieren en minderen. Die werden door de Japanners verboden – dezen deden weten dat ongehoorzaamheid jegens officieren beschouwd zou worden als een misdaad jegens de Japanse overheid en zwaar zou worden bestraft. Wat voor straffen die Japanse overheid in de geest had, wist men niet – het bleef verscheidene krijgsgevangenen moeilijk vallen, weer een militaire discipline te aanvaarden. Ontvluchtingen waren niet zeldzaam – uit de kampen bij Bandoeng waren midden april al bijna honderd krijgsgevangenen ontsnapt. Ook dat ontsnappen werd uitdrukkelijk verboden. Hielp dat? Maar ten dele – sommigen bleven er op broeden, anderen lieten zich in elk geval niet de gelegenheid ontnemen om, zodra het donker

¹ Elias, p. 69. ² Poulus was kampoude geworden nadat kolonel C. G. Toorop in april naar Batavia was overgebracht – Toorop werd een van de leden van de *Special Party*. ³ Deze proclamatie was op 8 maart uitgezonden en had de strekking gehad dat eenheden van het Knil, waar mogelijk, op eigen gelegenheid tot de guerrilla moesten overgaan. ⁴ H. Poulus: 'Verslag' (22 juli 1946), p. 1 (IC, 2031).